

1. Konu: Sosyal Politika Olgusu ve Ortaya Çıkış Koşulları

SHB 232 Sosyal Refah Sistemleri ve Sosyal Politika

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

Sosyal Politika Olgusu ve Ortaya Çıkış Koşulları

- Doğal olarak hiçbir toplum belirli bir ekonomik sistem olmadan uzun süre yaşayamaz ; ama günümüzden önce, yalnızca ilke olarak bile, piyasalar tarafından kontrol edilen bir ekonomi var olmamıştı.
- Taş devrinin son dönemlerinden beri piyasa kurumu oldukça yaygındı, ama oynadığı rol ekonomik yaşam içinde hiçbir zaman ön plana çıkmamıştı.

Bu nokta üzerinde
bu kadar ısrarla
durulmasının
önemli nedenleri
vardır:

- **Adam Smith ve "Ekonomik Birey":** Smith, toplumdaki iş bölümünü piyasaların varlığına veya insanın bir şeyi başka bir şeyle "takas, trampa ve mübadele etme eğilimine" bağlıyordu.
- **Yanlış Yorum ve Doğru Kehanet:** Smith'in devrinde bu eğilim yaşamın önemli bir yönü değilken, yüz yıl sonra insan soyunun tüm ekonomik, politik ve zihinsel çabalarının temel belirleyicisi haline gelmiştir.
- **Sosyal Politika Yaklaşımı:** Sosyal politikayı sadece sosyal sorunlar, devlet anlayışındaki değişimler veya haklar açısından ele almak, onun doğuşunu ve ülkeler arası farklılığını anlamak için yeterli değildir.
- **Çok Disiplinli Bakış:** Sosyal politikayı anlamak için tarihsel-toplumsal gelişmeleri izlemek ve ekonomi, siyaset, sosyoloji, hukuk gibi birçok bilim dalını bir araya getiren çok disiplinli bir yaklaşımı benimsemek kaçınılmazdır.

Sosyal Politikanın Doğası ve Güç İlişkileri

- Sosyal politika, yasal ve kurumsal düzenlemelerden önce ve öte bir ****"politika"***dır. Bu nedenle, politikanın belirlenmesinde toplumsal güç ilişkileri büyük önem kazanır.
- Sosyal politikanın ulus devletin bir işlevi haline gelmesinin üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçmiş ve Batı Avrupa'da başlayan bu değişimin tüm ulus devletlere az ya da çok yansımıştır

Sosyal Politika Olgusu

- Sosyal politikanın ortaya çıkışı **doğal, kendiliğinden bir süreç** olarak değil; **kapitalist ekonomik sistemin, sanayileşmenin ve piyasa ilişkilerinin yarattığı eşitsizliklerin bir sonucudur.** Hiçbir toplumun belirli bir ekonomik sistemden bağımsız olamayacağı vurgulanmakta; üretim ilişkileri, mülkiyet yapısı ve bölüşüm mekanizmalarının toplumsal sorunların temelini oluşturmaktadır.

Sanayi devrimiyle birlikte:

- Kırsaldan kente göç hızlanmış,
- Geleneksel dayanışma ağları zayıflamış,
- Yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik, çocuk emeği, kötü çalışma koşulları yaygınlaşmıştır.

Bu süreç, sosyal sorunları bireysel ahlaki zayıflıklar olarak değil, **yapısal ve sistemsel sorunlar** olarak ele alma ihtiyacını doğurmuştur. Sosyal politika bu bağlamda, **devlet-toplum-ekonomi ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi çabası** olarak tanımlanmaktadır.

Sanayileşme, Toplumsal Çözülme ve Sosyal Sorunların Derinleşmesi

Sanayi Devrimi ile birlikte kırsal yaşamdan kente hızlı geçiş, geleneksel dayanışma ağlarının çözülmesine yol açmıştır. Aile, cemaat ve dini kurumlar gibi koruyucu mekanizmalar zayıflamış; bireyler piyasa koşulları karşısında **korumasız** hale gelmiştir.

Bu süreçte:

- Uzun çalışma saatleri,
- Sağlıksız çalışma koşulları,
- Kadın ve çocuk emeğinin sömürüsü,
- Aşırı yoksulluk ve barınma sorunları

yaygınlaşmıştır. Bu dönüşüm sosyal politikanın **zorunlu doğuş koşuludur**.

Sosyal hizmet perspektifiyle bakıldığında bu dönem, “sosyal risklerin bireyselleştiği” ve henüz kurumsal sosyal hizmet müdahalelerinin gelişmediği bir tarihsel kesiti temsil eder. Sosyal politikanın kurumsallaşması, sosyal hizmetin de meslek olarak ortaya çıkmasının önünü açmıştır.

Tarihsel Değerlendirme ve Sosyal Vatandaşlık

- Şöyle bir yüzyıl öncesine baktığımızda bile, bugün bize doğal gelen birçok hakkın en gelişmiş toplumlarda dahi söz konusu olmadığını; yoksulluk, adaletsizlik ve zulmün olağan sayıldığını görüyoruz.
- Endüstrileşmenin Çift Yönlü Etkisi: Endüstrileşme hem sorunların kaynağı olmuş hem de emek-sermaye mücadelesi aracılığıyla Batı'da siyasal demokrasinin gelişmesindeki en büyük etken haline gelmiştir.
- Çatışma ve Uzlaşma: Toplumsal çatışmalar arttıkça siyaset demokratikleşmeye zorlanmış; çatışmaları siyasete aktaran mekanizmalar ve sosyal politikalar bu sürecin çözümünde işlev görmüştür.
- Sosyal Vatandaşlık: Günümüzdeki anlamıyla sosyal politika, özünde demokratik gelişmelere ve bireyin "sosyal vatandaşlık" hakkına dayalı bir 20. yüzyıl olgusudur.
- Demokrasi İlişkisi: Demokrasinin ve vatandaşlık haklarının gelişmediği bölgelerde kapsayıcı sosyal politikaların uygulanmasını beklemek zordur.

Dar Anlamda Sosyal Politika

- 19. yüzyılın ikinci yarısı, Avrupa'da sefaletin arttığı ve emek ile sermaye arasındaki çatışmaların yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu çatışmayı yoğun olarak yaşayan Batı Avrupa ülkelerinde, işçileri hastalık ve iş kazası gibi tehlikelere karşı korumak amacıyla gönüllü sigorta uygulamaları zorunlu bir ihtiyaç olarak gündeme gelmiştir.
- Kavramın Kökeni: Sosyal politika kavramı ilk kez Almanya'da kullanılmıştır.
- Temel Amacı: Endüstrileşme ve kentleşme nedeniyle ortaya çıkan iş kazası, hastalık, işsizlik ve yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak ve bazı önlemleri hayata geçirmektir.
- Kapsamı: Dar anlamda sosyal politika; işçi sınıfına ve onun temel sorunlarına yönelik, sınırlı amaçlı bir politikadır.
- Tarihsel Bağlam: Bu dönemde devlet, ekonomik ve siyasal açıdan güçlenmiş burjuvazinin emrindedir ve burjuvazi ekonomiye müdahaleyi reddetmektedir. Ancak artan öfke ve çatışmaları yatıştırmak için işçilere bazı güvenceler sağlamak devletler için en akılcı yol olarak görülmüştür.

Sigorta Sisteminden Sosyal Devlete Geçiş

- Zamanla gönüllü sigortalar zorunlu hale gelmiş ve kapsamı genişlemiştir. Bu dönüşümde siyasal mücadelelerin yanı sıra iki dünya savaşının yarattığı zorunluluklar ve liberal ekonomi politikalarının getirdiği hayal kırıklıkları rol oynamıştır.
- Savaşların Etkisi: Savaş yılları, devletin ekonomiye müdahalesini ve emek-sermaye uzlaşmasını zorunlu kılmıştır.
- Eğitim ve Güvence: Sosyal güvencenin ve eğitimin sadece birey için değil, toplumun bütünü için yararlı olduğu bu yıllarda daha iyi anlaşılmıştır.
- Genişleme: İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, artık sadece sosyal güvenlik değil, "sosyal devlet" ve "geniş anlamda sosyal politikalar" söz edilmeye başlanmıştır.

Geniş Anlamda Sosyal Politika

- 1945-1975 yılları arasını kapsayan bu dönemde sosyal politika, temelde sosyal-ekonomik hak ve özgürlüklere dayalı bir yapıya bürünmüş ve herkesi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu anlayışla birlikte eğitim, sağlık ve barınma gibi alanlarda her birey için asgari bir düzeyin sağlanması düşüncesi gelişmiştir.
- Geniş Anlamda Sosyal Politikanın Temel Hedefleri:
- Yoksulluğun Önlenmesi: Toplumun en savunmasız kesimlerinin korunması hedeflenmiştir.,
- Eğitim ve Sağlık Hakları: Herkesin belirli bir düzeyde eğitim ve sağlık hakkıyla donatılması temel bir amaç haline gelmiştir.
- Gelir Dağılımı: Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin belirli ölçüde giderilmesi amaçlanmıştır.
- Tam İstihdam: İşsizliğin ortadan kaldırılması sosyal politikanın temel hedefleri arasına girmiştir.
- Sosyal Adalet ve Eşitlik: Politika, geniş bir sosyal eşitlik ve adalet amacını hayata geçirmeye çalışan uygulamalara dönüşmüştür.

Sosyal Politikanın Nitelikleri ve Modern Devlet

- Geniş anlamda sosyal politika, bazı ayırt edici niteliklerle tanımlanmaktadır:
- Modern Devletin İşlevi: Sosyal politika temelde modern devlete aittir; varlığını demokrasi, insan hakları ve sınıfsal mücadelelere borçludur.
- Toplumsal Uzlaş: Demokratik sistem içinde devletin, toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaş sağlama arayışıyla ilgilidir.
- Ekonomi ve Siyaset İlişkisi: Sosyal politikayı makro ekonomik politikalar ve siyasal seçimlerle ilişkilendirmek, onu bir "toplumsal-siyasal ekonomi" olarak düşünmek kaçınılmazdır.
- Sosyal Vatandaşlık: Sosyo-ekonomik hakların kabulü ve vatandaşlığın sosyal bir boyut kazanmasıyla yakından ilgilidir.
- Hukuksal Zemin: Sosyal politikalar ancak sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklerin kabulüyle hukuksal bir zemin ve "hak" niteliği kazanabilmiştir.

Toplumsal güçlerin (özellikle işçi sınıfının) etkili olamadığı ülkelerde sosyal politikalar "hak" temelli olmaktan ziyade sınırlı bir "sosyal hizmet ve yardım" düzeyinde kalmaktadır. Batı Avrupa, bu anlayışın hem doğduğu hem de en çok geliştiği coğrafya olarak referans kabul edilmektedir

Sosyal Politikanın Disiplinlerarası Niteliği ve Sosyal Hizmetle İlişkisi

- Sosyal politikanın tek başına ekonomi ya da hukuk alanına indirgenemez; **sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat ve sosyal hizmetle iç içe geçmiş bir alandır.**

Bu bağlamda sosyal politika:

- Toplumsal eşitsizlikleri analiz eder,
- Devletin sorumluluk alanlarını tanımlar,
- Sosyal hakların sınırlarını belirler,
- Müdahale araçlarını kurumsallaştırır.

Sosyal hizmet ise bu çerçevede, sosyal politikanın **uygulayıcı ve dönüştürücü ayağı** olarak konumlanır. Sosyal hizmet mesleği, sosyal politikanın soyut hedeflerini **birey, aile, grup ve toplum düzeyinde somut müdahalelere** dönüştürür.

Dar Anlamda Sosyal Politika: Emek Merkezli Yaklaşım

- Dar anlamda sosyal politika, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve esas olarak **ücretli emek–sermaye çatışmasını düzenlemeyi amaçlayan** bir yaklaşımdır. Bu dönemde sosyal politika:
- İşçi sınıfını korumaya odaklanmış,
- Sosyal sigortalar,
- Çalışma saatlerinin sınırlandırılması,
- İş güvenliği ve sendikal haklar üzerinden gelişmiştir.

Bu yaklaşım, sosyal sorunları büyük ölçüde **çalışma ilişkileriyle sınırlı** görmüştür. Sosyal hizmet açısından bakıldığında bu durum, sosyal politikanın **kapsayıcılığının sınırlı** olduğu bir evreyi temsil eder. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler bu dönemde çoğu zaman dolaylı olarak ele alınmıştır.

Geniş Anlamda Sosyal Politika ve Refah Devleti

20. yüzyılın ortalarından itibaren sosyal politika anlayışı önemli ölçüde genişlemiştir. Metin, bu dönüşümü refah devleti yaklaşımı ile ilişkilendirir. Artık sosyal politika:

- Eğitim,
- Sağlık,
- Sosyal güvenlik,
- Barınma,
- Sosyal hizmetler

gibi alanları kapsayan bütüncül bir yapıya kavuşmuştur.

Bu aşamada sosyal politika, yalnızca ekonomik istikrarın değil; toplumsal bütünlüğün, sosyal adaletin ve insan onurunun korunmasının aracı olarak tanımlanır.

Sosyal hizmet açısından bu dönem, mesleğin kurumsallaştığı, etik ilkelerinin ve mesleki rollerinin netleştiği kritik bir tarihsel eşiktir. Sosyal hizmet, refah devletinin temel uygulama araçlarından biri haline gelmiştir.

Neoliberal Dönemde Sosyal Politikanın Dönüşümü

Günümüzde sosyal politika ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Neoliberal politikalarla birlikte:

- Devletin sosyal sorumlulukları daraltılmış,
- Sosyal hizmetler piyasalaştırılmış,
- Sosyal haklar yardıma ve hayırseverliğe indirgenmiştir.

Bu durum, sosyal politikanın hak temelli niteliğini zayıflatmakta ve sosyal hizmetin etik temelini tehdit etmektedir. Metin, bu noktada sosyal politikanın yeniden insan hakları, sosyal adalet ve eşitlik temelinde ele alınması gerektiğini savunur.

Sosyal hizmet perspektifinden bu eleştiri, mesleğin:

- Savunuculuk (advocacy),
- Güçlendirme (empowerment),
- Yapısal müdahale rollerini yeniden gündeme getirmektedir.

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetin Ortak Zeminini

Sosyal politika:

- Toplumsal eşitsizliklerle mücadele eden,
- Sosyal hakları güvence altına alan,
- Devletin toplumsal sorumluluğunu tanımlayan bir alan olarak ele alınmaktadır.

Sosyal hizmet ise bu çerçevede:

- Sosyal politikanın sahadaki yüzü,
- Birey ile sistem arasındaki aracı,
- Sosyal adalet mücadelesinin mesleki taşıyıcısıdır.

20. Yüzyılın İbretlik Dersleri ve Maddi Refah

- 20. yüzyıl, insanlık tarihi açısından zıtlıklarla dolu bir yüzyıl olmuştur. Geçen yüzyıl iki dünya savaşına, soykırımlara, atom bombasına ve bölgesel zulümlere tanıklık ederken; aynı zamanda maddi refahın, sağlık koşullarının ve eğitim olanaklarının arttığı bir dönem olmuştur.
- Trajik Bilanço: İki dünya savaşında yaklaşık 55 milyon insan ölmüş, Hiroşima'da tek bir atom bombasıyla 80 bin kişi yok olmuştur.
- Gelişme ve Sefalet: Yüzyılın sonlarında bile Bosna, Ortadoğu ve Asya'daki ölümler ile Afrika'daki açlık engellenememiştir. Batı (Avrupa ve Amerika) bir barış adacığı olarak kalırken, dünyanın geri kalanı sefalete terk edilmiştir.
- Demokratikleşme: Yüzyılın başı ile sonu arasında ekonomik ve siyasal nimetlerin kullanımı açısından büyük farklar oluşmuş; Doğu Avrupa, Güney Amerika ve Güneydoğu Asya gibi bölgeler Batı standartlarına yaklaşmıştır.

Küreselleşme, Neoliberalizm ve Sosyal Devletin Daralması

- 1980 sonrası yaşanan küreselleşme süreci, dünyanın "Batılılaşmasını" hızlandırmış; Rusya, Çin ve Hindistan gibi yeni güçler ortaya çıkmıştır. Ancak bu ekonomik yükseliş, sosyal ve siyasal gelişmelere aynı hızda yansımamaktadır.
- Sosyal Standartların Gerilemesi: Küresel rekabet bahane edilerek, Batı'nın yüksek sosyal hakları yerine, gelişmekte olan ülkelerin düşük sosyal standartları referans alınmaya başlanmıştır.
- Sosyal Refah Devletinin Daralması: Sosyo-ekonomik hakların yayılmasından değil, daralmasından söz edilmektedir.
- Neoliberalizm: Bu dönemin başat ideolojisi olan neoliberalizm, sosyal devleti "işe yaramaz" ilan ederek piyasa ihtiyaçlarını toplumsal ihtiyaçların üstüne koymaktadır.,
- İnsanın Metalaşması: Kapitalizmin insanı araçsallaştırdığı, insanın "homo-economicus"a (ekonomik-çıkarıcı insan), toplumun ise tüketim toplumuna dönüştüğü bir süreç yaşanmaktadır.

Kaynaklar

- **Koray, M. (2012). Sosyal Politika. İmge Kitabevi**
- **Şahin Taşgın, N. (2017). Yoksulluk İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. Nika Yayınevi.**